

Міністерство освіти і науки України
Київський національний лінгвістичний університет
Кафедра англійської філології і філософії мови

Курсова робота

**на тему: МЕТАФОРИЧНИЙ ПЕРЕНОС ЗНАЧЕННЯ У ЛЕКСИЧНИХ
СИСТЕМАХ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ**

Студентки групи Па 08-21

факультету германської філології і перекладу

денної форми навчання

спеціальності 035 Філологія

Германські мови та літератури (переклад включно), перша - англійська

Удод Олени Володимирівни

Науковий керівник:

кандидат філологічних наук, доцент

Мелешкевич Лариса Миколаївна

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

Київ – 2024

Ministry of Education and Science of Ukraine

Kyiv National Linguistic University

Department of English Philology and Philosophy of Language

Term Paper

**METAPHORICAL TRANSFER OF MEANING IN THE LEXICAL
SYSTEMS OF ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES**

Udod Olena

Group Pa 08-21

Germanic Philology Faculty

Research Adviser

Assoc. Prof.

L. M. Meleshkevych

Kyiv – 2024

ЗМІСТ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. МЕТАФОРИЧНИЙ ПЕРЕНОС ЗНАЧЕННЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	8
1.1. Визначення метафоричного переносу значення в лінгвістиці ...	8
1.2. Основні принципи метафоричного переносу значення	10
Висновки до Розділу 1.	13
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ МЕТАФОРИЧНОГО ПЕРЕНОСУ ЗНАЧЕННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ	15
2.1. Джерела ілюстративного матеріалу та хід роботи	15
2.2. Метафоричний перенос значення в англійській мові	16
2.3. Метафоричний перенос значення в українській мові.....	20
Висновки до Розділу 2.	26
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	27
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	29
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ	31
ДОДАТОК А	32
РЕЗЮМЕ	35

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

ЛС – лексичні системи

СУМ – Словник української мови

та ін. – та інше

MWLB – Metaphors We Live By

ВСТУП

Вивчаючи мовознавство, ми не можемо не захопити таку цікаву й насичену тему, як метафоричний перенос значення в лексичних системах різних мов. Метафоричний перенос значення як мовний засіб або явище є вдалим способом висловити свої почуття через текст, надати йому емоційного забарвлення та відобразити культурні та етичні аспекти життя та суспільства. Ми знаємо, що метафоричний перенос значення є одним з основних тропів поетичного мовлення, з яким ми маємо справу, коли читаємо книги та інші художні твори. Тож, у цій курсовій роботі ми розглянемо таку тему, як метафоричний перенос значення у лексичних системах англійської та української мов.

Актуальність теми курсової роботи полягає у важливості метафоричного переносу значення як засобу вираження культурних особливостей мовлення та різних його одиниць. Вивчаючи дане явище, ми будемо мати змогу отримувати нові знання та більш глибоко розуміти різні контексти, які є фундаментом лексичних систем багатьох мов.

Новизна наукової роботи полягає в декількох аспектах. Перш за все, порівняння метафоричного переносу значення відбувається у лексичних системах двох різних мов, що є сучасним зручним способом для порівняння та аналізу. Порівняльний аналіз дозволяє звернути увагу як на спільні, так і відмінні риси метафоричного переносу у цих мовах. Робота досліджує не лише метафоричні вирази, а й їх значення у культурному аспекті мовлення. Це дозволить нам зрозуміти інтерпретацію метафоричного переносу значення у двох різних мовних системах. Курсова робота поєднує теоретичну частину з практичним дослідженням, що дозволяє більш досконало зрозуміти функціонування метафоричного переносу в англійській та українській мовах.

Метою роботи є виявлення та вивчення вже відомих та нових аспектів метафоричного переносу, ознайомлення з цим явищем та його впливом на сучасне мовлення шляхом порівняння та теоретичного аналізу.

Завданням дослідження є:

- 1) визначення поняття метафоричного переносу значення;
- 2) розкриття сутності метафоричного переносу в лексичних системах двох порівнюваних мов;
- 3) виявлення семантичних особливостей досліджуваного явища та здійснення порівняльного аналізу;

Об'єктом дослідження є метафоричний перенос значення у різних лексичних одиницях.

Предметом дослідження є спільні та відмінні характеристики метафоричного переносу лексики в англійській та українській мовах.

Теоретична цінність дослідження полягає у важливості аналізу одного з мовних явищ, з яким маємо справу, коли вивчаємо таку науку, як мовознавство, зокрема стилістика, та різні його аспекти. Це дозволить нам зрозуміти, як виникають та функціонують метафоричні вирази в лексичних системах обох мов, яка їхня допомога у структуруванні та збагаченні мови і мовлення, як художнього, так і повсякденного. Ми зможемо здійснити порівняльний аналіз англійської та української мов, визначити їхні спільні та відмінні риси, структурувати отримані знання та зробити висновки.

Практична цінність. Проведене дослідження, його узагальнення та аналіз стануть у нагоді при вивченні такої науки, як мовознавство, а в особливості таких його розділів як семасіологія, семантика, прагматика та стилістика, а також такої окремої його теми, як метафоричний перенос значення та метафора. Робота може бути використана викладачами під час розробки плану занять та пошуку відповідної літератури, студентами під час підготовки до семінарських завдань та під час написання курсових та

дипломних робіт. Робота також може бути використана під час укладання словника метафор.

Структурно робота складається зі вступу, двох розділів, що послідовно досліджують поставлене питання, висновків до кожного розділу, одного загального висновку, резюме українською мовою та списку використаних джерел.

Ключові слова: *метафоричний перенос, метафоричний перенос значення, мовлення, лексичні системи.*

РОЗДІЛ 1. МЕТАФОРИЧНИЙ ПЕРЕНОС ЗНАЧЕННЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

1.1. Визначення метафоричного переносу значення у лінгвістиці

Однією з найпоширеніших семантичних змін можна назвати *метафоричний перенос значення*. Метафоричний перенос значення (з грецької «перенесення») – це «перенос значення за подібністю» (Верба, 2008, с. 70). Іншими словами, метафоричний перенос значення розкриває суть певного явища або предмета через ознаки та характерні особливості іншого. Метафоричний перенос значення вживається в переносному сенсі та порівнює явища і предмети через їхні спільні риси. Можна сміливо стверджувати, що метафоричний перенос значення як мовне явище зробив величезний вклад не тільки в розвиток мови та мовлення, а й наповнив культуру багатьох країн світу. Основи теорії цього явища були закладені ще в давнину, а її вивченням займалися такі визначні наукові діячі та мислителі, як Арістотель, Цицерон, Руссо, Кассіерер та багато інших. Метафоричний перенос значення стосується багатьох сфер, таких як наука, філософія, риторика, психологія, проте найбільш дослідженою є саме у художній літературі (поезія, проза). Не можна не згадати про дослідження метафоричного переносу не тільки як стилістичного прийому, а й як способу мислення, адже іноді його цілком можна назвати метафоричним.

Метафоричний перенос значення може бути *номінативним*, тобто за схожістю називають якийсь предмет або явище, й іншого найменування він не має (Верба, 2008, с. 70), або *когнітивним*, коли номінація вказує на одну з характеристик. На відміну від цих двох категорій, що підпорядковуються мові і вже включені до словників, існує таке поняття як *образний* метафоричний перенос значення – він виникає як явище, притаманне не певній мовній спільноті, а окремому індивіду (мовцю, автору).

Слід зазначити, що метафори також можна розрізнити за стилістичним забарвленням. Важливо вміти розподіляти їх на три категорії задля уникнення непорозумінь та задля точного передавання інтонаційного забарвлення мовлення. Ці категорії представлені:

1) Стертими метафоричними виразами, які вже втратили своє стилістичне забарвлення та образність, і стали чимось більш звичним для нашого мовлення.

We are professionals in this field.

Ніжка стола, ручка ножа, настала ніч, дверна ручка.

Я й не помітив, як пройшов день.

2) Образними загальномовними метафоричними виразами.

Такі метафори також можна назвати емоційно наповненими.

He gave me a cold look.

Donkey work.

Час летить, коли ми разом.

Вони привітно зустріли мене у себе в будинку, який був сповнений теплою атмосферою.

Від марнотратства гроші тануть в мене на руках.

3) Образними індивідуально-авторськими метафоричними виразами.

Ними є ті що притаманні певному автору і є його видумкою, висвітлюють характер та особливості його творчості.

His passion grown cold. (Sutcliffe W.)

Поезія згубила камертон. (Ліна Костенко)

Вечір тутачки крапчастий в деревах моркву гризе. (Микола Воробйов)

4) Персоніфікованими метафоричними виразами, або тими, що надають певному предмету, створінню або явищу ефект олюднення.

Suddenly I heard the wind whistling madly in my ears.

Реве широкий Дніпро.

Прислухаюся і чую, що *вовк говорить* до мене.

За шумів вітер, заколихалося листя.

В процесі утворення метафор можна виділити певні засоби, як от наприклад колір, розмір, функції та форми, емоційне забарвлення.

Білий світ (слово «*білий*» використано в переносному значенні).

Великий смуток, велика журба (*велике дерево* – вжито у прямому значенні, тоді як у наведених метафоричних виразах слово «*великий*» вжито у переносному задля позначення ступеню суму).

1.2. Основні принципи метафоричного переносу значення

Перш за все узагальнимо, що метафоричний перенос значення може відбуватися як в частинах однієї мови, так і в різних. Це *деривація*, тобто походження спільних слів від одного слова-основи, та *конверсія* – безафіксальний спосіб словотвору, як зазначає Л. Г. Верба (с. 110).

Перенос значення *іменників* зазвичай відбувається за декількома принципами. Спочатку візьмемо до розгляду той метафоричний перенос значення, що здійснюється по відношенню до *іменників*. Один з таких – *тварина-людина*. Цікавим фактором є схожість у англійській та українській лексичних системах сприйняття основи для переносу значення. Наприклад:

«*Fox*» – a cunning and tricky person; в той же час в українському мовленні хитрих та брехливих людей називають «*лисами*», а в народній творчості (казки, оповідання, байки та ін.) лисиця зазвичай показана як підступний персонаж, що здатний перекрутити будь-яку ситуацію на свою користь.

«*Snake*» – a mean and traitorous person; дуже розповсюдженим є вживання слова «*змія*» як у творчості, так і повсякденному мовленні. Ми не одноразово

могли спостерігати, як підлу людину називають змією під час сварки, або щоб підкреслити її підступний характер.

«*Bear*» – a clumsy, rough, untidy person; також в українській лексичній системі «*медведь*» нерідко називають незграбну людину, а у народній творчості цей персонаж зазвичай представлений як велетенський, нечепурний та вайлуватий звір.

«*Pig*» – a dirty, filthy and sloppy person, usually lacking in manners; дуже розповсюджено використання слова-метафори «*свиня*» до неохайної, брудної людини, що не знає гарних манер.

«*Puppy*» – a trusting and naive person; «*цуценям*» іноді називають занадто довірливу людину, через порівняння з відданою своєму господарю собакою, також існує такий відомий вираз як «погляд цуценяти», що уособлює собою широко розкриті великі очі, сповнені довіри. Проте цікавим фактом є використання слова «*собака*» як лайки між розлюченими людьми під час сварки.

Проте, основи для перенесення значень в лексичних системах англійської та української мов насправді не завжди є схожими. Наприклад, слово «*рибонька*» не має еквівалента з таким же пестливим значенням в англійській мові, проте «прикметник *fishy* означає підозрілий, сумнівний – що, вочевидь, бере початок із рибальських перебільшень, яким ніхто не вірив» (Сіняговська, 2019, с. 88).

Також цікавою для розгляду є система уподібнення неживих істот до людей в обох мовах, такий принцип можна назвати *об'єкт-людина*. Наприклад:

He was such a famous Hollywood star when he was young.

«*star*» – 1. a famous person, actor, singer, etc.; 2. celestial luminous object;

слово «*зірка*» вживається по відношенню до селебріті та знаменитостей, адже їх славу та популярність можна порівняти з сяянням цього небесного об'єкту.

*Because of her unearthly beauty, she was repeatedly called a **doll**, which she didn't like.*

«*doll*» – 1. a toy that represents a boy, girl or baby and is used for play; 2. a girl of extraordinary beauty;

«*лялечкою*» іноді називають гарну дівчину, що має світлу «фарфорову» шкіру, великі очі та рожеві пишні губи.

Звуки, притаманні тваринам, також можуть вживатися по відношенню до людей у вигляді дієслів, наприклад *to bark – to speak rudely*, нешанобливо розмовляти з іншим, «*гавкати*» на людину через сварку або поганий настрій.

Щодо метафоризації в межах семантичних груп, можемо виділити такі підгрупи як метафоричні вирази на *позначення кольорів, дій, емоцій* та ін.

black night – *чорна ніч*; у даному прикладі слово «чорна» вжите задля передачі того, наскільки темною, хмарною, а можливо й страшною є ніч. Цей вид колірної метафори називається когнітивна, вона виникає в результаті переміщення сполучуваності означень при зміні їх значення від більш конкретного до більш абстрактного. Стилїстичний ефект такої когнітивної метафори також невеликий (Рагузіна, Головата, с. 1).

виразно біліє борода; метафоризація у цьому випадку проведена за рахунок дієслова *біліє*, що може передавати її сивину, білий колір волосся.

зеленіє хміль у полі; *зеленіє* вживається у цьому прикладі у значенні *рости, досягати*.

Найбільш стилїстично важлива це «образна колірна метафора». В цьому випадку вона виступає як пошук образу, спосіб індивідуалізації, оцінки, пошук нюансів змісту (Рагузіна, Головата, с. 1).

black Maria – *чорна ворона*;

Яскравим зразком *метафоричного переносу значення емоцій* є його вживання у різноманітних художніх авторській й народних творах. Одним з найпоширеніших прикладів є використання дієслова «*плакати*» з іншими предметами, особами чи явищами.

the weather is crying;

*плаче серце молоді дівчини;
плакала душа;*

Висновки до Розділу 1.

Отже, метафоричний перенос значення у лексичних системах англійської та української мов є складним, але тим не менш надзвичайно корисним та цікавим процесом у творенні нашого спілкування та мовлення. Основні принципи перенесення визначають специфіку цього процесу, серед них можна виділити ***аналогію***, або зведення до спільної основи та ознак. Не менш відомим є принцип ***узагальнення***, що дозволяє зрозуміти концепцію певного об'єкта чи явища через принцип іншого, та спростити інформацію про нього. ***Перенос*** емоційного забарвлення дозволяє наповнити метафоричний вираз не тільки якимось сенсом, а й лексичним забарвленням та надати йому якогось настрою. ***Полісемія*** дозволяє створити вирази з багатозначними та більш наповненими значеннями, а сам метафоричний перенос допомагає ***розкрити*** та більш глибоко ***зрозуміти*** нові аспекти якогось предмета або явища. Також слід зазначити про такі принципи метафоричного переносу, як ***тварина-людина, об'єкт-людина***, а також ***метафоричний перенос значення кольорів та дій***.

Ми зрозуміли, що метафоричний перенос значення має важливе значення для розвитку нашої мови та мовлення, а також виконує певні функції, серед них пояснювальна, семантична, пізнавальна, естетична, прагматична та емоційно-оцінна. Різні види метафор можна зустріти у різних сферах нашого життя, як от наприклад у звичайних повсякденних розмовах, роздумах або ж на сторінках книг. Важливим є вміння розрізняти, оцінювати, аналізувати та порівнювати різні метафоричні вирази в англійській та українських мовах.

В цьому розділі ми дали визначення метафорі, розглянули її основні види та принципи переносу значення і утворення метафоричних виразів. У

наступному розділі ми приділимо більше уваги саме аналізу та порівнянню переносу значення у лексичних системах англійської та української мов.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ МЕТАФОРИЧНОГО ПЕРЕНОСУ ЗНАЧЕННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

2.1. Джерела ілюстративного матеріалу та хід роботи

Задля досягнення цілей дослідження, раціональним буде поєднання кількох його методів, а саме: аналіз окремих метафоричних виразів з лексикографічних джерел англійською та українською мовами, а також їх аналіз і узагальнення у вигляді висновку. Дослідження передбачає за собою пошук, ознайомлення, аналіз та вивчення нового матеріалу. Для аналізу прикладів англійською мовою звернемося до такого лексикографічного ресурсу, як словник англійської мови Cambridge Dictionary, наукової літератури, зокрема до книги Джорджа Лакоффа і Марка Джонсона «*Metaphors We Live By*», у якій вони розглядають метафори в повсякденному мовленні, а також художньої збірки поем Вільяма Шекспіра. Дослідимо приклади українських метафоричних виразів, які представлені у такому лексикографічному джерелі, як Словник української мови (Словник UA), художній літературі, а саме збірках українських письменників, зокрема збірка поезій Ліни Костенко і п'ята збірка поезій Василя Стуса під назвою «*Палімпсести*».

Вибір текстів можна пояснити різноманітністю вживання метафор у різних дискурсах та концептах, щоб охопити широкий спектр їхнього вживання у мові та мовленні. Також слід зазначити про вибір більш класичних джерел, такі як літературні збірки письменників з метою прослідкувати та узагальнити еволюцію та стійкість вживання метафоричних виразів протягом певного часу.

Вживання метафор широко розповсюджене у різних типах дискурсу як у літературних творах, так і повсякденному мовленні, тому важливо врахувати обидва ці аспекти.

Отже, ми відберемо окремі приклади метафоричного переносу значення з лексичних систем англійської та української мов, проведемо дослідження й аналіз цих прикладів, які вони пропонують джерела, порівняємо це мовне явище у лексичних системах обох мов та зробимо загальний висновок щодо метафоричного переносу значення.

2.2. Метафоричний перенос значення в англійській мові

Для початку нашого дослідження розглянемо різноманітні метафоричні вирази, які пропонують нам Джордж Лакофф і Марк Джонсон у своїй книзі «*Metaphors We Live By*», в якій вони розглядають метафоричний перенос значення, що використовується у нашому повсякденному житті.

(1) «*I am on the top of the situation*» (MWLB: 15)

У наведеному вище прикладі «*on the top*» означає «*тримати під контролем, в повному порядку*». Самі ж автори дають таке визначення як «*having control or force is up*» (MWLB: 15). Такий вираз є зразком **образного загальномовного метафоричного переносу значення**, а сам метафоричний вираз є **орієнтовним** та приймає значення залежно від контексту.

(2) «*Lazarus rose from the dead*» (MWLB: 15)

Дослівно, «*воскрес з мертвих*». Даний вираз є **стертим метафоричним переносом значення**, адже давно увійшов в наше звичне мовлення. Автори пояснюють це як «*health and life are up*».

(3) «*I could feel the electricity between us*» (MWLB: 49)

У цьому прикладі представлений **метафоричний перенос значення емоцій та стану**, адже тут говориться про таку собі «тягу» між двома людьми. Д. Лакофф та М. Джонсон пояснюють це як фізичний стан (електромагнітний, гравітаційний).

(4) «*He strayed from the path*» (MWLB: 90)

У наведеному вище прикладі спостерігаємо вживання **метафоричного переносу значення стану**, адже «збився зі шляху» ми нерідко сприймаємо як «пригнічений моральний стан, причиною якого стали помилки, ситуація безвиході». Автори наводять таке визначення – «a journey defines a path».

(5) «*The ugly side of his personality comes out under pressure*» (MWLB: 27)

У цьому рядку маємо вираз «*ugly side*», що належить до **образного загальномовного метафоричного переносу значення**. Нерідко зустрічаємо словосполучення «*погані, потворні сторони*» як у творчості різних письменників, так і у звичайному повсякденному мовленні.

(6) «*I can't keep up with the pace of modern life*» (MWLB: 27)

Даний рядок демонструє яскравий приклад **стертого метафоричного переносу значення**, адже вираз «сучасне життя» давно увійшов та укорінився у нашому мовленні як щось звичайне та повсякденне.

(7) «*Internal dissension cost them the pennant*» (MWLB: 27)

У цьому прикладі наявна **образна загальномовна метафоризація**. Автори дають пояснення, яке звучить як «*identifying causes*» (MWLB: 27).

Далі розглянемо чудові зразки вживання **персоніфікованого метафоричного переносу значення**, яке надає явищам, предметам чи об'єктам ефекту олюднення. Варіація таких прикладів представлена у книзі.

(8) «*Life has cheated me*» (MWLB: 33)

(9) «*His theory explained to me the behavior of chickens raised in factories*» (MWLB: 33)

(10) «*Inflation has given birth to a money-minded generation*» (MWLB: 33)

Також саме у цьому прикладі демонструється використання **образного загальнономовного метафоричного переносу значення** «грошозалежне покоління або покоління, що думає лише грошима».

Далі для розгляду звернемося до низки збірок Вільяма Шекспіра, щоб дослідити, проаналізувати та порівняти вживання метафоричних переносів значення в його творчості та творчості наших українських письменників.

(11) «*Not marble, nor the **gilded monuments***

*Of princes shall outlive this **powerful rhyme,***

But you shall shine more bright in these contents

*Than unswept stone besmeared with **sluttish time***» (WSP: 178)

У цих рядках продемонстровано вживання низки образного загальнономовного метафоричного переносу значення, що показано у виразах «*gilded monuments*», «*powerful rhyme*» та «*sluttish time*». Важливо зазначити, що останнє словосполучення може відноситись до **образної індивідуально-авторської метафоризації**.

Розглянемо приклади **персоніфікованого метафоричного переносу значення** в одній з представлених поем:

(12) «*And his **love-kindling fire** did quickly steep*» (WSP: 240)

(13) «*But at my mistress' eye **Love's brand new-fired***» (WSP: 240)

У цих рядках «вогонь» та «любов» набувають людських якостей, тому відносяться до **метафоричного переносу значення об'єкт-людина**.

(14) «*Tired with all these, for **restful death** I cry*» (WSP: 306)

«Спокійна смерть» є яскравим прикладом вживання **стертого метафоричного переносу значення**, адже йдеться тут не про емоційне забарвлення, а цей вираз вже вжився у нашому повсякденному мовленні і втратив свій першопочатковий сенс.

(15) «*If not from my love's breath? The **purple pride***

*Which on thy **soft check** for complexion dwells»* (WSP: 230)

У цих рядках поеми спостерігаємо зразки **образної індивідуально-авторської метафоризації** «*purple pride*» та **образної загальномовної метафоризації** «*soft check*».

Для останнього корпусу речень та прикладів скористаємося словником англійської мови, а саме **Cambridge Dictionary**.

(16) «*He's a **cunning/sly/wily old fox***» (Cambridge Dictionary)

Тут використаний метафоричний перенос значення **тварина-людина**. Сам же словник пояснює значення слова *лис* як *someone who is clever and good at deceiving people* (Cambridge Dictionary).

(17) «*Cathy **flew by me** in the corridor*» (Cambridge Dictionary)

У наведеному вище реченні вираз «*пролетіла*» використовується не в буквальному сенсі, а для позначення швидкості руху дівчини. Його можна віднести до **образного загальномовного метафоричного переносу значення**. У словнику до цього слова йде таке визначення – *to move or go quickly* (Cambridge Dictionary).

(18) «*He shook my hand **warmly***» (Cambridge Dictionary)

Слово «*тепло*» використовується у цьому реченні не на позначення температури, а на позначення емоційного стану (*привітливо, по-дружньому*), а тому відноситься до **метафоричного переносу значення емоцій**.

(19) «*We have **shut the ivory trade down** altogether*» (Cambridge Dictionary)

У наведеному вище прикладі вираз «*заткнути, заставити замовчати*» також втратив свій початковий сенс і вжився у значенні «*припинили*», тому його можна віднести до **образної загальномовної метафоризації**.

(20) «*Many brave men fell in the fight to save the city*» (Cambridge Dictionary)

Це речення також демонструє вживання **образного загальномовного метафоричного переносу значення**, адже слово «*fall*» вжите тут не в значенні «*падати на землю*», а «*падати від битви, помирати*». Cambridge Dictionary трактує це як «*If soldiers fall while fighting, they are killed*».

2.3. Метафоричний перенос значення в українській мові

Величезна кількість індивідуально-авторських та інших видів метафоричних виразів представлена у зразках сучасної та класичної літератури. Розглянемо одну з поезій Василя Стуса, що наповнена різноманітними метафоричними виразами, серед них:

(21) «*І душу облягло знесилля.*

З кутків несе старою цвіллю.» (ВСЗТ: 122).

У наведених прикладах спостерігаємо **персоніфіковані метафори**, адже показаному явищу та об'єкту надано ефект олюднення задля передачі безвихідного становища та гнітючої атмосфери.

З іншої поезії можна також виділити приклади **персоніфікованої метафори**:

(22) «*Як моторошний сон – ці дні і ночі*

пригнічують мене і додають

безмежних сил.» (ВСЗТ: 131).

У цих рядках можна виділити розповсюджену персоніфіковану метафору – олюднення таких явищ, як *день і ніч*. Серед інших прикладів такого перенесення можна назвати: *дні біжать, ніч настала, день минув, дні швидко пролетіли* та інші. Такий вид метафоризації поширений і часто

використовується не тільки у творах художньої літератури, а й повсякденному мовленні, і нерідко створює ефект гіперболізації (*дні біжать – дуже швидко, непомітно минає час*).

(23) *«Привиддя постають –
спогадані, згорьовані, урочі
з моїх артерій кров солону точать
і, як криваві зозулі, кують.»* (ВСЗТ: 131).

Окрім наявної в рядках *персоніфікованої метафори*, що олюднює привидів (*привиддя постають, точать, кують*), можна також спостерігати *стертий метафоричний вираз* – солонна кров. Ми звикли характеризувати цю речовину солоною за смаком, тому цей вираз вже увійшов у наше мовлення та втратив своє початкове забарвлення.

(24) *«Голосить голос голосіння
і ти за ним, як пес, біжиш.
Земля – голосить? Світ – кричить?»* (ВСЗТ: 262)

У наведених вище рядках можемо спостерігати метафоричний перенос значення дій, що представлений *персоніфікованими метафоричними виразами* (*земля голосить, світ кричить*), що надають ефект олюднення таким об'єктам як земля та світ, та *авторськими метафоричними виразами* (*голосить голос*).

(25) *«і ти в сльозах – обранена об мужа»* (ВСЗТ: 363)

Представлений рядок яскраво демонструє *метафоричний перенос значення емоцій* (*і ти в сльозах – заплакана, пригнічена дівчина*), вираз *«обранена об мужа»* може передавати як *метафоризацію емоцій* (ображена кимось дівчина, у поганому настрої та стані), так і *дій* (можливо, дівчина, на яку підняли руку або поранили іншим способом).

(26) *«В чорній калюжі, осклілій,
затканій німотою, всівся,
мов срібний павук,
ліхтар вечірній (зуби в губи) –
спиває із неї стужу»* (ВСЗТ: 416)

У наведеному уривку спостерігаємо одразу декілька видів **метафоричного переносу значення (семантичні групи, як от позначення кольору та дій, емоцій)**. Наприклад, у виразі «чорна калюжа» чітко спостерігаємо застосування *когнітивної метафоризації кольору*, що передає темний колір води, можливо навіть пізню частину дня, або ж глибину води. Сюди ж можна віднести «срібний павук», що є уособленням яскравого сяйва ліхтаря. «Спиває з неї» є персоніфікованим метафоричним переносом значення, а «затканій німотою» – метафоризацією емоцій, що передає мовчання, тишу через дію.

(27) *«і берег снів зростає. Берег снінь
насовгнувся на течію розлогу
і затискає. Котить думу довгу»* (ВСЗТ: 104)

У цьому прикладі також спостерігаємо застосування декількох видів метафоричного переносу значення. «Берег снів», «берег снінь» та «берег насовгнувся» можна віднести до **авторських метафоричних виразів**, у той час як «течія розлога» є **стертим метафоричним виразом**, адже це словосполучення вже вжилося в мову та стало чимось буденним. «Дума довга» у цьому випадку є прикладом **загальномовного метафоричного переносу значення**.

Далі розглянемо низку прикладів з творчості Ліни Костенко, зокрема збірки її поезій.

(28) «Коли у тузі **вічної розлуки**» (ЛКЗП: 118)

У наведеному рядку представлений **образний загальномовний метафоричний перенос значення**, який також є емоційно наповненим, що виражає почуття смутку, горя від втрати когось або чогось.

(29) «Я прощаюсь з **рідним краєм**

у мовчанні,

в побожній тиші...

Вечір сонце пшеничне розкраяв» (ЛКЗП: 156)

Даний уривок з однієї з поезій відомої української авторки демонструє вживання одразу декількох різноманітних метафоризацій. Тут прослідковується і **стертий метафоричний вираз (рідний край)**, що увійшов і укоренився у нашій мові, і **образний загальномовний метафоричний вираз (побожна тиша)**, і **метафоричний перенос значення кольору (сонце пшеничне)**, що характеризує яскравий золотий колір денного або ранкового сонця, і **персоніфікований метафоричний вираз (вечір розкраяв)**, що олюднює вечір.

(30) «що часто навіть **білий світ**

мені здавався **голубуватим**» (ЛКЗП: 56)

Цей метафоричний вираз є дуже цікавим і наповненим для розгляду. По-перше, він може бути представлений як зразок **стертого метафоричного переносу значення**, адже вислів «білий світ» вже став чимось буденним та прийнятним у нашому мовленні у значенні «весь світ». З іншого боку цей вираз можна розглядати як приклад **метафоричного переносу значення кольору**, адже у наступному рядку Ліна Костенко пише, що світ здавався їй «голубуватим», що передає саме колір, у якому вона сприймає цей світ.

(31) «**Ноги підкошуються в знеможі...**» (ЛКЗП: 80)

Наведений рядок з поезії у якості прикладу також є цікавим для розгляду та обміркування. З одного боку вираз можна розглядати як **персоніфікований метафоричний перенос значення**, проте з іншого – словосполучення «ноги підкошуються» вже стало чимось буденним у нашому сприйнятті, а отже його можна класифікувати як **стертий метафоричний вираз**.

(32) «**впала верба на замшійлий камінь,**
збивши кору з корявих колін» (ЛКЗП: 147)

Вираз «впала верба» можна розглядати з декількох сторін. З одного боку, це може бути прикладом **персоніфікованого метафоричного переносу значення**, але якщо розглядати це з того плану, що дерево впало від того, що було старим або зламалося, цей вираз можна віднести до **стертого метафоричного переносу значення**. «Коряві коліна» ж у цьому випадку є зразком **образної загальномовної метафоризації**.

(33) «**І коли я з'являлась в синцях і сльозинках,**
вона робила повчальні висновки»

У наведеному вище прикладі словосполучення «повчальні висновки» є яскравим зразком **стертої метафоризації**, а вираз «в синцях і сльозинках» - **метафоричного переносу значення емоцій**.

Заключним джерелом корпусу текстів для ознайомлення та аналізу стане для нас таке джерело як Словник UA, до якого ми звернемося з пошуком значень найрізноманітніших слів.

(34) «**В таку мить цей старий лис.. тікає від роботи!**» (ССК: 202)

У наведеному для прикладу реченні чітко спостерігаємо вживання **метафоричного переносу значення тварина-людина**. Як зазначає сам словник, *лис* – перен. Про хитру, лукаву людину (Словник української мови).

(35) «Данько не мав, звісно, найменшої охоти попадатися в лапи такому ведмедеві» (ГТ: 67)

«Ведмідь» також є вдалим зразком **метафоричного переносу значення тварина-людина**. За словником, *ведмідь* – перен., розм. Про незграбну, неповоротку людину (Словник української мови).

(36) «Не подоба старому вдаватися в **молоді мрії**, а на сучасність жмурити очі» (Фр., VI: 50)

В уривку вище вираз «**молоді мрії**» можна віднести до **образного загальномовного метафоричного переносу значення**.

(37) «Рябчик .. **грудкою** звалився вниз» (Донч., II: 32)

У цьому ж прикладі слово «грудка» є метафоричним переносом значення розміру та стану, рябчик завдяки цьому прийому використання метафоризації показаний як маленька і втомлена пташка.

(38) «На білу гречку **впали роси**,

Веселі бджоли одгули,

Замовкло **поле стоголосе**» (Рильський, I: 123)

У рядках вище прослідковується вживання й поєднання декількох видів метафоричного переносу значення. З одного боку маємо **персоніфіковану метафоризацію**, що представлена у словосполученні «*впали роси*», з іншого – **образну загальномовну**, що продемонстрована у виразах «*веселі бджоли*» та «*поле стоголосе*». Словник виразу «стоголосий» надає таке значення – «сповнений багатьма голосами, звуками» (Словник української мови).

(39) «Я чув **грім** оплесків, схожий на сплески тисяч голубиних крил» (Рильський, III: 8)

У цьому прикладі «**грім**» є зразком образного **індивідуально-авторського метафоричного переносу значення**. *Грім*, як пояснює нам

словник, «перен., чого. Сильні, гучні звуки» (Словник української мови). Цікавим для порівняння з цим буде наступний приклад, у якому також вживається слово «*грім*» вже як інший вид метафоризації.

(40) «*Хай мене грім поб'є*» (СУМ)

У цьому ж випадку прослідковується використання *персоніфікованого метафоричного переносу значення*.

Висновки до Розділу 2.

Отже, у цьому розділі ми розглянули вживання різних типів метафоричного переносу значення, використовуючи різноманітні корпуси речень для прикладів, що включали словники, одну з найвідоміших книг, посвячену дослідженню метафоричних виразів та збірки поезій англійського та українських авторів. Було проведено дослідження метафоричного переносу значень у лексичних системах англійської та української мов.

У процесі дослідження було виявлено, що метафоричний перенос значень відображає культурні, історичні, мовленнєві та соціальні аспекти кожної з розглянутих мов. Вияснили, що і англійська, і українська мови багаті на відмінні види метафоризацій, що передані та активно використовуються як у звичайному повсякденному мовленні, художніх творах, так і інших аспектах нашого життя.

Дослідження також показало важливість розуміння та використання метафоричного переносу значення задля розширення, збагачення нашого мовлення та вираження складних концепцій у мові. Розуміння особливостей, що притаманні цій галузі дослідження, стане у нагоді як для глибокого структурованого вивчення мови, так і для міжкультурного спілкування.

ВИСНОВКИ

Метафоричний перенос значення – дуже наповнена й цікава для розгляду та дослідження тема, адже метафоричні вирази – це те, з чим ми маємо справу не тільки під час прочитання художнього твору чи написання свого власного на урок мови та літератури, а й у інших різних сферах нашого життя.

Отже, спершу ми визначили суть поняття метафоричного переносу значення в лексичних системах англійської та української мов. Розглянули типи метафоризації та основні принципи її вживання як у художніх текстах, так і в повсякденному мовленні. Також розглянули основні принципи метафоричного переносу значення. Знання та використання цієї вже відомої та набутої інформації допоможе нам не тільки у більш глибокому вивченні мов, а й у простому спілкуванні.

Спершу ми дізналися, що як і англійська, так і українська мови мають багату та різноманітну систему метафоричних виразів, які ми ледь не повсякденно використовуємо для вираження різних емоцій, станів, ідей, концепцій та ін. Визначили, що спосіб їх вживання може як відрізнятись у лексичних системах обох мов, так і мати спільні ознаки, що залежить від багатьох аспектів, наприклад культурних або історичних.

Також виявили, що деякі метафоричні вирази можуть як позначати різні поняття в двох досліджуваних мовах, так і мати схоже значення, або навіть повністю ототожнюватися. Метафоричний перенос значення також може використовуватися в різних мовних контекстах та мати різне значення для носіїв обох мов. Наприклад, Платон дуже категорично висловлювався щодо використання метафоричного переносу значення як мовного засобу, у той час як для Арістотеля він був важливою «прикрасою» мовлення та способом передачі різних змістів.

Проводячи дослідження ми дізналися про існування метафоричного переносу значення емоцій, станів, кольорів та ін. Також дізналися про

принципи тварина-людина, об'єкт-людина, зокрема вдалося виявити, що перенос значення тварина-людина в лексичних системах обох мов дуже схожий і має подібні усталені значення. Це свідчить про деяку схожість культур двох мов та спільне джерело походження таких метафоричних виразів, а саме спостереження за поведінкою та ознаками тварин. Також схожі риси є в становленні метафоричного переносу значення об'єкт-людина, адже одні й ті ж речі та явища можуть мати одне, а інколи навіть й декілька спільних значень. Цікавим є розбіжності в метафоричному переносі емоцій, наприклад людина не може сказати «я почуваюся блакитним», тоді як в англійській мові цей метафоричний вираз має широкий ужиток як в художній літературі, так і в повсякденному мовленні. Збагатили свої знання про типи метафоричного переносу значення, такі як образна загальнономовна метафоризація, образна індивідуально-авторська метафоризація, стерта метафоризація та персоніфіковані метафоричні вирази.

Провели практичне дослідження на основі розгляду та порівняння прикладів з лексикографічних джерел, а саме словників, та творів художньої літератури різних письменників. Знайшли схожі ознаки та відмінності у вживанні метафоричних виразів у лексичних системах порівнюваних мов. Зокрема, порівнюючи англійські та українські приклади з художніх джерел можна помітити розповсюджене використання саме образних загальнономовних та образних індивідуально-авторських метафоричних перенесень значень, тоді як в лексикографічних джерелах обох мов можна частіше зустріти приклади вживання переносу значення тварина-людина та різних семантичних груп (кольори, емоції, дії та ін.).

Нарешті, дослідження підкреслило важливість розуміння та правильного вживання метафоричного переносу значення для успішного та глибшого розуміння концепцій двох мов, міжкультурної комунікації та перекладу. Закріплення та розширення знань про метафоричний перенос значення стане у нагоді у багатьох сферах нашого життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Верба, Л. Г. (2008). *Порівняльна лексикологія англійської та української мов*. Вінниця: Нова Книга. с. 108-118.
2. Воронцова, А. Д. (2022). *Аспекти метафоризації в англійському семантичному словотворі (з розробкою комплексу практичних завдань)*: магістерська робота. Інституційний репозитарій Криворізького державного педагогічного університету.
<http://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6732>
3. Гриценко, Є. М., Пилипюк, Є. В. *Метафоричні терміни як складова англійської медичної термінології*. 4, 42-45.
4. Дишлева, Г. В. *Метафора як образно-семантичний чинник фразеотворення сучасної української мови*. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова, 10, (3), 39-43.
5. Єщенко, Т. А. *Семантико-стилістичні типи метафор: теоретичний аспект*. Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка, 18, 224-240.
<https://ea.donntu.edu.ua/bitstream/123456789/17003/1/СемТипиМетафор.pdf>
6. Каламбет, Я. І., Приймак, Ю. А. (2019). *Метафоричне перенесення як спосіб терміноутворення в нафтогазовій галузі (на матеріалі англійської та української мов)*. Young Scientist. 9, (73), 175-178.
7. Пашко, С. В., Рябокінь Н. О. (2022). *Англомовні художні засоби та способи їх перекладу. Метафора, порівняння та гіпербола*. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 33, (72), 232-236.
8. Рагузіна, Л. Ю., Головата С. (2013). *Вживання колоративів у метафоричних виразах*. Education and Science.
https://www.rusnauka.com/30_OINXXI_2013/Philologia/6_146548.doc.htm
9. Сіняговська, І. Ю. (2019). *Порівняльна лексикологія англійської та української мов: конспект лекцій*. Кривий Ріг. с. 85-92.
10. Стретович, Т. П. (2017). *Класифікаційне розмаїття видів метафор*. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. 16, (9), 232–238.

11. Baranova, S. V. (2021). *Contrastive stylistics and grammar of English and Ukrainian: lecture notes*. Sumy.
12. Black, M. (2019). *Models and Metaphors: Studies in Language and Philosophy*. Cornell University Press.
13. Bondarevska, O. M. (2019). *Methods of metaphor transfer in the process of advertising slogans translation*. Вісник університету імені Альфреда Нобеля. 1, 324–327.
14. Jackson, H. (2000). *Words, meaning, and vocabulary: An introduction to modern English lexicology*. London: Cassell.
15. Lakoff, G., Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. University of Chicago.
16. Lysenko, N. O., Lytvynenko, O. O., Kryvko, R. M. *Semantic-component analysis and features of translation of anatomical terms-metaphors with modifier – name of mechanisms and their parts*. Закарпатські філологічні студії. 2, (23), 184–187.
17. Metaphor Examples. Metaphor.
http://knowgramming.com/metaphors/metaphor_chapters/examples.htm
18. Sydorenko, Y. I. (2023). *Peculiarities of the Ukrainian translation of metaphors in the fantasy novel genre*. Науковий вісник Херсонського державного університету. 1, 125–128.
19. Zhang F., Hu J. (2009). *A Study of Metaphor and its Application in Language? Learning and Teaching*. International Education Studies.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Костенко, Л. В. (1969). *Поезії* / упоряд. О. Зінкевич. СМОЛОСКИП ім. В. Симоненка.
2. СЛОВНИК UA – тлумачний словник української мови, орфографічний словник онлайн.
<https://slovnyk.ua/>
3. Стус, В. В. (1986). *Палімпсесту* / упоряд. Н. Світлична. Сучасність.
4. Cambridge Dictionary – English Dictionary, Translations & Thesaurus.
<https://dictionary.cambridge.org/>
5. Lakoff, G., Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. University of Chicago.
6. Shakespeare, W. (2012). *Poems*. The World's Poetry Archive.

1. «*I am on the top of the situation*» (MWLB: 15)
2. «*Lazarus rose from the dead*» (MWLB: 15)
3. «*I could feel the electricity between us*» (MWLB: 49)
4. «*He strayed from the path*» (MWLB: 90)
5. «*The ugly side of his personality comes out under pressure*» (MWLB: 27)
6. «*I can't keep up with the pace of modern life*» (MWLB: 27)
7. «*Internal dissension cost them the pennant*» (MWLB: 27)
8. «*Life has cheated me*» (MWLB: 33)
9. «*His theory explained to me the behavior of chickens raised in factories*» (MWLB: 33)
10. «*Inflation has given birth to a money-minded generation*» (MWLB: 33)
11. «*Not marble, nor the gilded monuments
Of princes shall outlive this powerful rhyme,
But you shall shine more bright in these contents
Than unswept stone besmeared with sluttish time*» (WSP: 178)
12. «*And his love-kindling fire did quickly steep*» (WSP: 240)
13. «*But at my mistress' eye Love's brand new-fired*» (WSP: 240)
14. «*Tired with all these, for restful death I cry*» (WSP: 306)
15. «*If not from my love's breath? The purple pride
Which on thy soft check for complexion dwells*» (WSP: 231)
16. «*He's a cunning/sly/wily old fox*» (Cambridge Dictionary)
17. «*Cathy flew by me in the corridor*» (Cambridge Dictionary)
18. «*He shook my hand warmly*» (Cambridge Dictionary)
19. «*We have shut the ivory trade down altogether*» (Cambridge Dictionary)
20. «*Many brave men fell in the fight to save the city*» (Cambridge Dictionary)
21. «*І душу облягло знесилля.*
З кутків несе старою цвіллю.» (BC3T: 122).
22. «*Як моторошний сон – ці дні і ночі*»

- пригнічують мене і додають
безмежних сил.» (ВСЗТ: 131).
23. «Привиддя постають –
спогадані, згорьовані, урочі
з моїх артерій кров солону точать
і, як криваві зозулі, кують.» (ВСЗТ: 131).
24. «Голосить голос голосіння
і ти за ним, як пес, біжиш.
Земля – голосить? Світ – кричить?» (ВСЗТ: 262)
25. «і ти в сльозах – обранена об мужа» (ВСЗТ: 363)
26. «В чорній калюжі, осклілій,
затканій німотою, всівся,
мов срібний павук,
ліхтар вечірній (губи в губи) –
спиває із неї стужу» (ВСЗТ: 416)
27. «і берег снів зростає. Берег снінь
насовгнувся на течію розлогу
і затискає. Котить думу довгу» (ВСЗТ: 104)
28. «Коли у тузі вічної розлуки» (ЛКЗП: 118)
29. «Я прощаюсь з рідним краєм
у мовчанні,
в побожній тиші...
Вечір сонце пшеничне розкраяв» (ЛКЗП: 156)
30. «що часто навіть білий світ
мені здавався голубуватим» (ЛКЗП: 56)
31. «Ноги підкошуються в знеможі...» (ЛКЗП: 80)
32. «впала верба на замишлий камінь,
збивши кору з корявих колін» (ЛКЗП: 147)
33. «І коли я з'являлась в синцях і сльозинках,
вона робила повчальні висновки»

34. «В таку мить цей старий лис.. тікає від роботи!» (ССК: 202)
35. «Данько не мав, звісно, найменшої охоти попадатися в лапи такому ведмедеві» (ГТ: 67)
36. «Не подоба старому вдаватися в молоді мрії, а на сучасність жмурити очі» (Фр., VI: 50)
37. «Рябчик .. грудкою звалився вниз» (Донч., II: 32)
38. «На білу гречку впали роси,
Веселі бджоли одгули,
Замовкло поле стоголосе» (Рильський, I: 123)
39. «Я чув грім оплесків, схожий на сплески тисяч голубиних крил» (Рильський, III: 8)
40. «Хай мене грім поб'є» (СУМ)

РЕЗЮМЕ

У курсовій роботі бакалавра на тему *«Метафоричний перенос значення у лексичних системах англійської та української мов»* досліджено метафоричні вирази та їх використання у лексичних системах англійської та української мов, викрито суть поняття *«метафоризація»* та визначено її типи.

У першому розділі роботи розглянуто теоретичні засади, що необхідні для вивчення та більш глибокого розуміння суті такого мовного явища як метафоричний перенос значення.

У другому розділі проведено практичне дослідження виявлення та вживання метафоричних виразів у лексикографічних джерелах (словниках) та художніх творах англійського та українських письменників.

Отримані результати роботи можуть бути корисними для вивчення мови, культурології, лінгвістики, а також для вдосконалення процесів перекладу та міжкультурної комунікації.

Робота складається зі вступу, двох розділів та загальних висновків. Обсяг роботи – 34 сторінки. Використаних джерел – 19.